

Urednik ČSP odgovara na objede Hrvata

U časopisu *Religion in Eastern Europe* od listopada 1993. godine (sv. XIII, br. 5) razvila se zanimljiva rasprava između njegovog urednika Paula Mojzesa, metodističkog pastora i profesora teologije, rođenog u Novom Sadu, s jedne strane, te urednika *Časopisa za suvremenu povijest* Jure Krište i nizozemskog povjesnika Geerta van Dartela, s druge strane. Povod za raspravu bio je Mojzesev članak »The Role of the Religious Communities in the War in Former Yugoslavia« objavljen u istom časopisu sv. XIII/1993, br. 3. (13–32) u kojem teži dokazati da su sve vjerske zajednice podjednako odgovorne za ratnu tragediju na području bivše Jugoslavije. Kako bi svoju tezu učinio uvjerljivijom uložio je velik napor u cilju relativiziranja ocjena o snažnoj povezanosti Srpske pravoslavne crkve (SPC) s bivšim jugoslavenskim režimom, pogubnim učincima njezina promicanja velikosrpskih ideja među Srbima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, a napose o njezinoj važnoj ulozi u izbijanju rata u bivšoj Jugoslaviji, koje su u svojim radovima iznijeli Jure Krišto (»The Catholic Church in Times of Crisis«, »Diverse Functions of Catholicism and Orthodoxy in Social Upheavals (1989–1992)«, neobjavljeni radovi u koje je Mojzes imao uvid), Geert van Dartel (»The Nations and the Churches in Yugoslavia«, *Religion, State and Society*, sv. 20, br. 3–4; »Nikolaj Velimirovic (1880–1956)«, *Glaube in der 2. Welt*, sv. 21, br. 4., 1993.) i Anne Herbst (»Tod und Verklärung: Die Orthodoxe und die Katholische Kirche im suedslawischen Konflikt«, *Glaube in der 2. Welt*, sv. 21, br. 4., 1993.)

Za navedene autore Mojzes je ustvrdio da demoniziraju SPC, napose tvrdnjom da je ona uvijek podržavala državu, za razliku od Rimokatoličke crkve koja je o njoj bila mnogo neovisnija. Zatim je iznio tezu da nema bitnih razlika u odnosu tih dviju Crkava prema pripadnicima vlastite nacije, odnosno da su obje Crkve dale velik prinos razvoju nacional-šovinizma. Na temelju te, ničim dokazane teze, kojom je ratu u bivšoj Jugoslaviji pridao i vjersko obilježje, Mojzes navodi niz optužbi na račun Crkve u Hrvata, koje čine očevitim da njoj pripisuje najveći »krimen« za izbijanje rata u bivšoj Jugoslaviji. Navest ću samo one najteže: 1) unatoč pozivima vodstva SPC uporno je odbijala izraziti žaljenje zbog ratnih zločina Hrvata nad Srbima u II. svjetskom ratu; 2) svojim zauzimanjem za Albance na Kosovu doprinijela je napetostima u bivšoj Jugoslaviji, odnosno izazvala je ogorčenje u Srbiji, čija je zabrinutost za Srbe na Kosovu bila legitimna, iako ju je iskazivala na brutalan i neprimjeren način; 3) utjecala je na raspravu o ustavnom amandmanu o nazivu službenog jezika u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, ne uzimajući u obzir da bi Srbi u Hrvatskoj to mogli protumačiti kao prijetnju za svoja kulturna prava; 4) podržala je političku djelatnost Hrvatske demokratske zajednice među Hrvatima, unatoč tome što je to bilo u oštroj suprotnosti s postojećim ustavom, koji je zabranjivao osnivanje političkih stranaka na isključivo nacionalnoj ili vjerskoj osnovi; 5) nakon njezine izborne pobjede pružila je neograničenu potporu »režimskom velikohrvatstvu«.

Pobunu Srba u Hrvatskoj 1990. godine Mojzes pokušava objasniti njihovim tobožnjim strahom od obnavljanja NDH. Bitna je pretpostavka te interpretacije da Srbi budu prikazani isključivo kao žrtve II. svjetskog rata, jer žrtva ima pravo na odmazdu, vratiti »milo za drago – tit for tat« (str. 22, bilj. 33). Stoga je u cijelosti zatajio važne povijesne

činjenice koje to opovrgavaju (velikosrpski imperijalni projekt, kontinuitet u srpskom nepriznavanju hrvatske države, četničke zločine nad hrvatskim pučanstvom u prošlom ratu i dr.). Posebnu pozornost zaslužuje činjenica da Paul Mojzes, koji Juru Krišto, Geerta van Dartela i Anne Herbst optužuje za demonizaciju SPC, svoje ocjene o povezanosti između hrvatskog nacionalizma i rimokatolicizma utemeljuje na djelima srbijanskih autora – Dragoljuba Živojinovića i Dejana Lučića (Varvarstvo u ime Hristovo, Beograd, 1988.), Vladimira Dedijera (Vatikan i Jasenovac, Beograd, 1987.) i Milana Bulajića (Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću, Beograd, 1988.), koji su, promicanjem neistinitih tvrdnji o genocidnosti hrvatskog naroda, pružili snažan doprinos razvoju nacionalističke euforije u Srbiji krajem osamdesetih godina i izbijanju rata.

U odgovoru na Mojzesov članak, Jure Krišto je izrazio iznenađenje nad činjenicom da je uopće objavljen, jer je pisan na osnovi srpske propagande i poluistina. Ukazao je da su dvije glavne premise koje Paul Mojzes iznosi u uvodnom dijelu članka potpuno pogrešne. Naime »nacionalni suverenitet, tradicije, običaji i historijske granice« gotovo redovito nisu u suprotnosti sa »suradnjom među ljudima različitih nacionalnih i religijskih značajki«, već se međusobno prožimaju. Činjenica da su te premise u bivšoj Jugoslaviji bile suprotstavljene samo potvrđuje da je ona bila umjetna državna tvorevina, pa stoga ne može biti uzeta kao temelj za utvrđivanje odgovornosti onih koji su radili na njezinoj dezintegraciji. Zatim je ustvrdio da Mojzes, uslijed pomanjkanja valjanih dokaza za svoje tvrdnje o Crkvi u Hrvata, pribjegava marginalnim fenomenima, opskurnim autorima i nekritičkim uopćavanjima, da Crkvi u Hrvata osporava prava koja ne bi osporio Rimokatoličkoj crkvi u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi i drugdje, te da one autore koji su kritični prema SPC-u optužuje za protusrpske predrasude. Upozorio je da su konzekvence raspodjele odgovornosti, izjednačavanja agresora i žrtve, o kojima svjedoče prepune hrvatske bolnice i groblja, posljedica sramnog držanja svjetskih lidera, ali i onih pojedinaca koji, poput Mojzesa, pokušavaju prikriti, pa čak i zatajiti važnu ulogu SPC u pripravi i izbijanju rata u bivšoj Jugoslaviji. U Mojzesovoj procjeni da bi Hrvati i muslimani učinili iste zločine kao i Srbi, samo kada bi im se pružila mogućnost za to, Jure Krišto ne otkriva samo pokušaj relativiziranja srpskih zločina, već primjećuje da bi se na taj način mogao opravdati i svaki drugi genocid u povijesti. K tomu, ona na najbolji način ocrtava ekumenističku poziciju Paula Mojzesa.

Geert van Dartel je u svom odgovoru naglasio da je podjela svećenika Crkve u Hrvata na liberalno-progresivne i konzervativno-nacionalističke ne samo pogrešna, već predstavlja i »stari trik« srpskih historičara koji Mojzes nekritički preuzima. Ukazao je da članak o episkopu Nikolaju Velimiroviću, koji je utemeljen gotovo isključivo na srpskim izvorima, nije napisao s namjerom da izazove SPC, već ga je na to nagnala ponajprije politička situacija u Srbiji 1986–87. godine. Naime, tada je u Srbiji ponovo obnovljeno sjećanje na episkopa Velimirovića, u okviru političkih zbivanja koja su vodila k potpunom prekidu ekumenskog dijaloga na području bivše Jugoslavije i ne samo k tome. Geert van Dartel zaključuje da se takav proces nije mogao zamijetiti unutar Rimokatoličke crkve i izražava nadu da se to neće dogoditi ni u budućnosti.

U odgovoru Geertu van Dartelu i Juri Krišto, Paul Mojzes ne donosi ništa novo čime bi osnažio svoje teze. Ustvrdio je da su njihovi radovi nastali na temelju jednostranih osobnih iskustava, dok se on imao prilike upoznati i sa stajalištima druge strane, što doprinosi većoj objektivnosti njegovih zaključaka. Imena autora iz čijih je djela crpio svoje spoznaje o Crkvi u Hrvata, na najbolji način svjedoče o kakvoj je vrsti objektivnosti riječ.

Držim da se na kraju, na primjeru izloženih nekritičkih tvrdnji i neutemeljenih optužbi, koje je Paul Mojzes izrekao o Crkvi u Hrvata i hrvatskim vlastima, možemo složiti s ocjenom Jure Krište da njegov članak nije imao za cilj rasvijetliti problem utjecaja vjerskih zajednica na izbijanje rata u bivšoj Jugoslaviji, nego umanjiti nepristranost međunarodnih čimbenika u svezi s ulogom Srbije i SPC, ne samo u raspadu Jugoslavije, već i u izbijanju rata 1991. godine.

Zoran Grijak